

Пути выхода стран Южного Кавказа из создавшейся ситуации в контексте их сотрудничества с США, ЕС, НАТО, ОДКБ нам представляются следующим образом:

1. Предложения ведущим странам мира, имеющим интересы в данном регионе, активизировать действия по стабилизации обстановки в экономической, политической, военной, культурной и других областях.

2. Восстановление территориальной целостности Азербайджана и Грузии на основе имеющихся и подписанных международных договоров.

3. Возвращение всех беженцев и вынужденных переселенцев на место постоянного проживания до начала конфликтов.

4. Однозначный вывод из захваченных территорий всех русско-армянских войск, без предварительных условий и обсуждений.

5. Вывод российской ВВТ и военных объектов с территории стран Южного Кавказа (базы Гюмри, РЛС в Габале и т.д.).

6. США, НАТО, ЕС следует отказаться от политики двойных стандартов в отношении стран Южного Кавка-

за, а реально продвигать вопросы демократии и легитимных выборов, оказывать помощь в становлении государственности, борьбе с наркотрафиком и др. социальными бедами, придерживаться принципиальной позиции в отношении агрессора, кто бы он ни был.

7. США, РФ, НАТО, ЕС, ООН должны выработать реальные меры защиты суверенных малых стран, которые не способны сами защищать себя от агрессивных замыслов соседних государств региона Южного Кавказа. Причины начала Второй мировой войны необходимо усвоить всем.

8. Следует неукоснительно соблюдать Договор о территориальной целостности бывших союзных республик, подписанный при развале СССР.

9. Военно-политическому руководству РФ предлагаем изменить отношение к «младшим братьям», если россияне искренне хотят мира, спокойствия и благополучия на своих границах.

Соседей не выбирают. Порой не понятно, в чем наша вина. Мы были вассалами Российской империи двести лет. А может, хватит?..

Лада Рослицька,

докторант і незалежний консультант з міжнародних відносин
Хронінгенського університету (Нідерланди)

Геополітика, м'яка сила та сепаратизм у пострадянських країнах Чорноморського регіону

Міжнародні експерти з безпеки часто посилаються на Чорноморський регіон (ЧР) як на «проект». ЧР є місцем, де точиться боротьба за геополітичну владу між демократичним Заходом та неоімперською Росією. Ця боротьба, що є відголоском «холодної війни», продовжує ускладнювати розвиток ефективної регіональної політики для Чорномор'я. Є безліч причин такого стану речей, однак сепаратизм і роль, яку взяла на себе Російська Федерація стосовно колишніх радянських республік, імовірно, залишаються головними факторами, які визначають нинішній статус-кво Чорноморського регіону.

Водночас, культурна та політична різноманітність ЧР (яка мала б зміцнити регіон, дати можливість реалізувати його унікальний географічний потенціал, з'єднати три монотеїстичні кредо і древні культури Заходу, Сходу та Близького Сходу) разом із антиатлантизмом залишаються його ахіллесовою п'ятою. Це перешкоджає виробленню та впровадженню ефективної політики щодо цього регіону. Наприклад, Сполучені Штати Америки не мають офіційного документа щодо політики США у Чорноморському регіоні. Скидається на те, що вони прийняли стосовно ЧР такий підхід, який передбачає здійснення двосторонньої кооперації і співпраці за формулою «проект за проектом». Проте дуже важливо відзначити, що тут багато чого залежить від їх власного бюрократичного обмеження і того, як Конгрес США розподіляє кошти. У

квітні 2007 року Євросоюз опублікував свій перший офіційний план спільних дій «Чорне Море Синергія» («Black Sea Synergy»). Цей документ сприяє співпраці з різних питань – починаючи від демократичного розвитку, «заморожених» конфліктів та енергетичної безпеки, і до освітніх мереж та зайнятості. Проте через велику кількість проблем безпеки, що тиснуть на держави Чорноморського регіону, ефективність реалізації цієї політики залишається низькою.

Комплексна теорія регіональної безпеки є ефективним теоретичним інструментом для аналізу міжнародної безпеки та проектів з регіоналізації. Групування держав відповідно до режиму їх функціонування (дружба/ворожнеча), системи безпеки і поділу екзистенціальних загроз дозволяє чітко проаналізувати взаємозв'язок між системою (глобальний рівень) та одиницею (державний рівень) [1].

Чорноморський регіон ще не є єдиним комплексом регіональної безпеки. Він радше складений із трьох комплексів регіональної безпеки і маленьких підкомплексів, серед яких: комплекс євробезпеки на заході, комплекс пострадянської безпеки у центрі та на сході, невеликий комплекс близькосхідної безпеки та Туреччина, що межує з ним на півдні.

Після розпаду Радянського Союзу в 1991 році низка держав Чорноморського регіону стала театром боротьби за вплив між Заходом та Сходом. Азербайджан, Грузія,

Молдова і Україна (держави ГУАМ) – це пострадянські держави у ЧР, які формують безпековий підкомплекс¹. Хоч формально ці держави є незалежними, однак вони успадкували небезпечні загальні, локальні та транскордонні чинники, які справляють вплив на їх демократичний розвиток і суверенітет. Цей спадок серед іншого містить: сильну Комуністичну партію, розвинуту соціальну мережу, розгалужену систему безпеки, глибоко вкорінені пострадянські кримінальні зв'язки². Усі чотири держави послаблені наявністю таких проблем, як не вирішені питання національної ідентичності, неоімперіалізм Москви, слабкі норми права, десятиліття політичних репресій, корупція, тіньова економіка, деморалізовані сили безпеки та міліції. Труднощі, спричинені переходом зазначених країн до демократичного суспільства, супроводжуються ностальгією за радянським минулим. Ці чинники погіршують державну міць країн ГУАМ настільки, що перед ними постає загроза втрати своєї території через сепаратизм.

Організована злочинність впливає як на жорсткі, так і на м'які компоненти національної безпеки. Це не секрет, що міжнародна організована злочинність фінансує всі сепаратистські та повстанські рухи. Спосіб, яким злочинність впливає на матеріальні компоненти державної влади, відносно легко прослідити й вирахувати. Проте спосіб, яким вона змінює м'яку силу держав, щоб просувати сепаратизм, менш відомий.

Існує дуже тонка межа між реалізацією цілей, викладених у так званих договорах про дружбу, і поширенням сепаратистських настроїв. До компонентів м'якої сили належать національна стратегія, національна воля та правочинна влада, спроможна реалізувати стратегію і волю нації [2]. Без м'якої сили матеріальні компоненти державної влади виявляються неефективними [3]. Серед заходів, які використовуються для укріплення м'якої сили, можна, наприклад, назвати такі: публікація газет, що просувають сепаратизм, зраду та антидержавні ідеї; навчання антидержавній політиці у закритих освітніх закладах (приміром, з деяких джерел відомо, що викладачі Московського державного університету читають лекції на орендованих військових об'єктах у Севастополі); нелегальне використання символіки третьої держави і надання громадянства; просування інтересів та ідеалів третіх держав шляхом розвитку бізнесу за гроші сумнівного походження; галасливі провокації сепаратистського толку під час зарубіжних офіційних візитів посадових осіб та ін. Способи, якими м'яка сила цих держав маніпулює, щоб просувати сепаратизм, має бути розглянута з точки зору соціології та права.

Якщо визнати зв'язок між злочинністю, сепаратизмом і модифікованою м'якою силою, то можна запобігти розвитку сепаратизму в Чорноморському регіоні. Головним аспектом політичного злочинного зв'язку (жорстких або м'яких владних злочинів) є те, що він породжує корупцію. Однак використання організованої злочинності

¹ Вірменія, хоча географічно й пов'язана з цим регіоном, випадає з групи чотирьох. Цей винятковий випадок пов'язаний зі стосунками Вірменії з РФ, її роллю в Нагірно-Карабахському конфлікті та впливом її діаспори в США. Проте не виключена майбутня участь Вірменії в безпековому субкомплексі.

² Політико-кримінальний зв'язок є частиною формальних і неформальних стосунків, що створюють своєрідний симбіоз у кожній державі, проте манера, в якій це відбувається і шкодить державній ідентичності, відрізняється (див.: *Godson R. Menace to Society: Political-Criminal Collaboration Around the World, National Strategy Information Center 2004*).

та корупції як інструментів зовнішньої політики цілковито заборонено як національним законодавством, так і Палермським договором проти транснаціональної організованої злочинності (*the Palermo Treaty against Transnational Organized Crime*), членами якого є всі країни Чорноморського регіону.

На регіональному рівні існує ряд інституціональних механізмів, необхідних для боротьби із міжнародною організованою злочинністю в регіоні. Організація Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС), хоч і не займається питаннями твердої сили, але має повне право боротися з організованою злочинністю у ЧР, наприклад здійснювати підготовку статей для гармонізації законодавства відносно контролю над поставками у Чорноморському регіоні.

Південно-східноєвропейська ініціатива співпраці (*The Southeast European Cooperative Initiative*), започаткована в Будапешті, також забезпечує платформу для об'єднання зусиль проти організованої злочинності у Чорноморському регіоні, хоч і не всі держави ЧР є членами цієї ініціативи.

Для пострадянського безпекового підкомплексу Чорноморського регіону Організація за демократію та економічний розвиток ГУАМ (Грузія, Україна, Азербайджан, Молдова) надає чимало можливостей для співпраці в напрямі вирішення головного питання – усунення загроз безпеці в регіоні. ГУАМ – унікальна організація Чорноморського регіону, до зони впливу якої входять держави Чорномор'я. Держави – члени ГУАМ поділяють єдині місцеві транскордонні екстерналії, пов'язані зі спільною історичною та культурною спадщиною. Дуже важливим є те, що це одна із небагатьох чорноморських організацій, здатна звертатися до питань як твердої, так і м'якої безпекової політики. Віртуальний центр правопорядку ГУАМ (*The GUAM Virtual Law Enforcement Center*), вже на початковій стадії розвитку, є платформою, у рамках якої ці держави можуть співпрацювати з питань їх спільних безпекових екстерналії. Водночас, ГУАМ потребує сильної підтримки як організація, що створена не для протидії чомусь, а для гармонізації діяльності та ефективного співробітництва на високому рівні.

Прийняття підходу комплексної регіональної безпеки для аналізу державної і міжнародної безпеки країн Чорномор'я полегшує розуміння специфіки регіону та сприяє розвитку ефективної політики, що дасть змогу сформувати Чорноморський регіон як зону справді мирної співпраці. Звичайно, трансформація пострадянських країн як підкомплексу безпеки ЧР у незалежні та сильні держави полегшить створення такого статускво регіону. Водночас, подібна трансформація вимагає від лідерів країн ГУАМ виконання моральних зобов'язань перед своїми націями-державами, а також недвозначної підтримки та розуміння їх намагань з боку західних партнерів. Ще одна вимога – готовність Росії не тільки визнати шкоду, заподіяну цим країнам багаторічним правлінням радянського Кремля, а й використовувати м'яку силу таким чином, щоб зміцнити їх суверенітет і покращити співпрацю, замість розокремлення їх територій.

1. Buzan B. and Waver O. *Regions and Powers: The Structure of International Security* Cambridge University Press New York, 2005.
2. Cline R. S. *World Power Assessment 1977: A Calculus of Strategic Drift*, Westview Press Boulder, 1977.
3. Там само.